

УДК 378.12:378.147

О. В. Рязанцева

ОСНОВНІ УМІННЯ ВИКЛАДАЧА ДИСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ, ЩО СПРИЯЮТЬ УСПІШНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

© Рязанцева О. В., 2016
<http://orcid.org/0000-0003-2939-8481>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.194586>

У статті розглянуто основні уміння викладача дистанційної системи освіти, що сприяють успішній організації навчального процесу, узагальнено функції тьютора як керівника процесу навчання повинен уміти бачити технологічні, організаційні, соціально-економічні і соціально-психологічні намічати шляхи одержання максимального педагогічного результату. Подано класифікацію тьюторів у закордонній науково-педагогічній літературі. Визначено місце комунікативної компетентності в підготовці викладача до роботи в системі дистанційної освіти. Виокремлено уміння, які передбачають формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів дистанційного навчання. Розглянуто критерії педагогічної компетентності викладачів за якими здійснюється оцінювання у вищих навчальних закладах США. Результати аналізу основних умінь необхідних тьютору для успішної організації навчального процесу у подальшому можуть бути використані для розробки технології формування готовності викладача до педагогічної діяльності в умовах дистанційної освіти.

Ключові слова: викладач, дистанційне навчання, комунікація, компетентність, освіта, тьютор, уміння.

Рязанцева А. В. Основные умения преподавателя дистанционной системы образования, что способствуют успешной организации учебного процесса.

В статье рассмотрены основные умения преподавателя дистанционной системы образования, способствующие успешной организации учебного процесса. Обобщены функции тьютора как руководителя процесса обучения, который должен уметь видеть технологические, организационные, социально-экономические и социально-психологические, намечать пути получения максимального педагогического результата. Представлена классификация тьюторов в зарубежной научно-педагогической литературе. Определено место коммуникативной компетентности в подготовке преподавателя к работе в системе дистанционного образования. Выделены умения, которые предусматривают формирования коммуникативной компетентности будущих преподавателей дистанционного обучения. Рассмотрены критерии педагогической компетентности преподавателей, по которым осуществляется оценка в высших учебных заведениях США. Результаты

анализа основных умений необходимых тьютору для успешной организации учебного процесса в дальнейшем могут быть использованы для разработки технологии формирования готовности преподавателя к педагогической деятельности в условиях дистанционного образования.

Ключевые слова: преподаватель, дистанционное обучение, коммуникация, компетентность, образование, тьютор, умения.

Ryazantseva A. V. Basic skills teacher distance education system, contribute to the successful organization of the educational process.

The article describes the main skills of the teacher of distance education, contributing to the successful organization of the educational process, summarizes the functions of the tutor, and determined that as the head tutor of the learning process should be able to see technological, organizational, socio-economic and socio-psychological ways to maximize the teaching results. The classification of Tutors in foreign scientific and pedagogical literature. The place of communicative competence in the preparation of teachers to work in the system of distance education. Highlighted skills that will provide for the formation of communicative competence of future teachers for distance learning. Considered the criteria for pedagogical competence of teachers by evaluation in higher educational institutions of the United States. The basic skills which they should possess a teacher to be successful in the distance learning system. The results of the analysis of the basic skills required of a tutor for the successful organization of the educational process can be further used for development of technology of formation of readiness of the teacher to pedagogical activity in the conditions of distance education.

Key words: teacher, distance learning, communication, competence, education, tutor, skills.

Постановка проблеми. Якість навчання залежить більшою мірою від умінь викладача, який повинен ефективно направляти груповий та індивідуальний навчальний процес у потрібному напрямку. Сучасний фахівець у галузі освіти має вільно організовувати діалог з різними людьми, реальними й віртуальними партнерами, удаючись до вербальних, невербальних засобів комунікації, активно використовуючи можливості комп'ютерних мереж для організації плідного взаємообміну інформацією. Він має не тільки застосовувати сучасні інформаційні технології, але й співпрацювати, конкурувати з ними, з необмеженими інформаційними ресурсами, користуватися комплексом комунікативних послуг, передбачених інформаційно-освітнім середовищем [1, с. 14]. Дистанційна освіта має суттєві переваги перед традиційною, але, на жаль, і сьогоднію недоліком цієї форми

навчання залишається недостатньо досліджене питання підготовки викладачів до організації навчального процесу в умовах дистанційної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню професійної компетентності викладачів ВНЗ присвячені праці В. Андрущенко, В. Бондаря, Н. Гузій, О. Дубасенюк, І. Зязюна, І. Ісаєва, В. Кременя, Н. Кузьміної, В. Лозової, В. Лугового, В. Майбороди, І. Підласого, Н. Протасової, В. Семиченко, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, В. Тесленка та інших [7, с. 112]. Водночас, малодослідженими залишаються знання, уміння та навички, якими мають оволодіти викладачі для успішної організації навчального процесу в умовах дистанційної освіти.

Мета статті полягає у визначенні основних умінь, необхідних викладачу дистанційної системи освіти для успішної організації навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що процес підготовки викладачів становить високорозвинену багатоаспектну систему, основними функціями якої є: продукування знань – наукові дослідження, упровадження їх у практику; розробка нових навчальних дисциплін, освітніх програм, науково-методичного супроводу; передання знань – навчальний процес у розмаїтті форм, методів, засобів і освітніх технологій; поширення знань – видання навчальних посібників, наукових монографій, статей [7, с. 139].

Важливим питанням є підготовка викладача до роботи у системі дистанційної освіти, оскільки її зміст та форма суттєво відрізняються від традиційної. На викладача покладаються такі функції, як координація пізнавального процесу, коригування курсу, що викладається, консультування при укладанні індивідуального навчального плану, керівництво навчальними проектами та інше. Він керує навчальними групами взаємопідтримки, допомагає студентам у їхньому професійному самовизначенні [2, с. 367]. Сьогодні викладачів, які працюють з учнями дистанційно, пропонують називати тьюторами.

Викладач-тьютор – педагог у галузі вищої освіти, який здійснює соціально-педагогічний супровід студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі, зокрема за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; педагог який забезпечує єдність навчального, соціального та професійного середовищ, що утворюють єдиний освітній простір; допоміжний

викладач, асистент основного викладача, у функції якого входить проведення практичних видів занять (тьюторіалів) [10, с. 88].

Тьютор – працівник навчальних закладів, що забезпечує навчальний процес, зокрема педагогічний або науково-педагогічний працівник (викладач, вихователь, вчитель, майстер та інструктор виробничого навчання, методист, практичний та соціальний психолог тощо) [10, с. 90].

У дослідженні Ю. Деражне, викладач у системі дистанційного навчання визначається як тьютор (англ. tutor від лат. tueor – спостерігаю, пікуюсь) та є найважливішим системоутворюючим компонентом, який виконує функції викладача, консультанта, методиста та наставника [8, с. 169].

У системі освіти особлива увага науковців (І. Зазюн, Н. Волкова) приділяється дослідженню готовності викладача до:

- організації навчання на базі практики через дії та аналіз цих дій;
- формування у студентів дослідницьких і творчих умінь;
- формування у студентів віри у власні можливості й у реальність професійних досягнень;
- вибору залежно від ситуації відповідної ролі, наприклад, експерта, консультанта, організатора, порадника;
- організації студентів у робочі групи, а також до розподілу обсягів навчального матеріалу й формування правил співпраці;
- підтримка соціальної інтеграції студентського колективу;
- застосування ефективних методик попередження й розв'язання міжособистісних і групових конфліктів;
- організації індивідуалізованого навчання (робота у групах);
- організації самонавчання студентів, зокрема підготовку їх до самостійного користування текстовими й позатекстовими джерелами інформації;
- вироблення вміння індивідуального й групового прийняття рішень, а також розв'язування різних проблем перед прийняттям рішень;
- формування вмінь самостійного планування й адаптації до змінних умов праці, розумового конструювання через операції порівняння, аналізу та висновків;
- практичного застосування концепції різнобічного навчання й концепції індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб студентів [11, с. 311].

Науковець П. Закотнова виділяє наступні функції тьютора:

1. Організаторська – тьютор організовує навчальну діяльність студентів.
2. Інформаційна – він піклується про засвоєння студентами певного теоретичного змісту, який надано в матеріалах курсу.
3. Комунікативна – тьютор забезпечує спілкування студентів з тьютором та між собою.
4. Розвивальна – тьютор активізує пізнавальну діяльність студентів, сприяє особистому розвитку студентів. [4, с. 55-56]

Узагальнюючи функції тьютора, що визначені науковцями констатуємо: по-перше, тьюторами можуть бути як штатні викладачі, так і особи інших професій, які залучаються у процес на умовах сумісництва, по-друге, основним завданням тьютора є керівництво самостійною роботою студентів шляхом виконання ним таких функцій: формування навчальної мотивації студентів; визначення цілей і завдань навчання; передача знань, досвіду; організація взаємодії між студентами; контроль за процесом навчання. Іншими словами, тьютор комплексно реалізує функції представника навчально-допоміжного персоналу, стежить за виконанням студентами навчального графіка, організовує консультації з викладачами. Він з'ясовує думку студентів про форму і зміст окремих курсів і ознайомлює з нею розробників навчально-методичних матеріалів, допомагає студентам скласти персональний навчальний план, наповнюючи його взаємопов'язаними дисциплінами на вибір. По-третє, тьютор повинен уміти бачити технологічні, організаційні, соціально-економічні і соціально-психологічні шляхи одержання максимального педагогічного результату. Функції тьютора залежать від моделі навчання.

Як свідчить аналіз науково-педагогічної літератури у закордонній практиці діє розгалужена класифікація тьюторів: викладач-розробник навчально-методичних матеріалів; консультант з методів навчання (фасилітейтер); фахівець, який здійснює поточну методичну підтримку навчання студента (тьютор); фахівець з методів контролю за результатами навчання (інвігілатор) [12, с. 17-18].

Перш за все, абсолютно очевидно, що викладач дистанційного навчання повинен володіти всім арсеналом користувацьких навичок роботи із застосуванням інтернет-технологій. Але головне все-таки – психолого-педагогічна майстерність викладача та його вміння здійснювати педагогічну

комунікацію. Особистісно-орієнтований підхід передбачає постійне спілкування учнів у процесі пізнавальної діяльності, їх спільну діяльність, взаємодію між собою та з викладачем. Це співробітництво наряду з передачею знань на різних етапах пізнавальної діяльності під час якого важливо вміти здійснювати диференціацію навчання та його рефлексію.

На відміну від очних форм навчання викладачу дистанційної освіти необхідно вміти визначати психологічний настрій і психологічні особливості своїх студентів на відстані, щоб більше уваги приділяти, наприклад, інтровертам, стимулюючи їх до активної діяльності в форумах, чатах, часом стримувати запал екстравертів, запобігаючи конфліктним ситуаціям, формувати культуру комунікації в мережі. Викладач очного навчання не готовий до такої системи ведення навчального процесу. Крім того, існують різні моделі дистанційного навчання, включаючи повністю мережеве навчання за окремим курсом або в рамках віртуальної кафедри, школи, університету; інтегроване з очним навчанням, інтегроване з кейс-технологіями, модель розподілених класів (на основі відеоконференцій або інтерактивного телебачення). Кожна з наведених моделей має свою специфіку, що стосується як підготовки навчальних матеріалів, так і методики проведення занять, форм взаємодії студентів між собою та з викладачем [13, с. 4].

Важливе місце в підготовці викладача до роботи в системі дистанційної освіти займає його комунікативна компетентність. Компетентність (лат. *competentia* – коло питань, в яких людина добре розуміється) набуває людина не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо [2, с. 408]. На думку Л. Козак компетентність є результатом освіти, самоосвіти і саморозвитку викладача, що визначається досвідом та індивідуальними здатностями людини, її прагненням до безперервної самоосвіти й самовдосконалення, творчим ставленням до праці [5, с. 1].

У дослідженні Л. Козак зазначено, що формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів передбачає:

- набуття основних базових положень теорії спілкування, видів, стилів, технік та прийомів професійно-педагогічного спілкування;
- формування умінь і навичок позитивного міжособистісного спілкування, зокрема: встановлювати контакт зі співрозмовником, сприймати і

розуміти емоційний стан, приймати і передавати невербальну інформацію, правильно будувати бесіду, вислухати й зрозуміти співрозмовника;

- розвиток здібностей адекватно та повноцінно сприймати й оцінювати себе й інших людей, а також взаємини, які склалися між людьми;
- оволодіння технікою корекції і зняття внутрішніх бар'єрів, які заважають ефективній педагогічній комунікації;
- оволодіння конструктивними способами виходу з конфліктних педагогічних ситуацій та їх попередження;
- формування соціально-перцептивної чутливості, емпатії, співпереживання, рефлексії, тактовності як професійно-значущих якостей педагога;
- формування умінь моделювати стратегію управління педагогічним спілкуванням з позиції особистісно-орієнтованої взаємодії;
- вироблення позитивної «Я – концепції» [5, с. 3-4].

Серед провідних складників компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників поряд з професійною, комунікативною та правовою виділяють інформаційну компетентність. Під інформаційною компетентністю розуміють якість дій працівника, що забезпечують ефективний пошук, структурування інформації, її адаптацію до особливостей педагогічного процесу і дидактичних вимог, формулювання навчальної проблеми різними інформаційно-комунікативними способами, кваліфіковану роботу з різними інформаційними ресурсами, професійними інструментами, готовими програмно-методичними комплексами, що дозволяють проектувати рішення педагогічних проблем і практичних завдань, використання автоматизованих робочих місць педагогічного та науково-педагогічного працівника в освітньому процесі; регулярну самостійну пізнавальну діяльність, готовність до ведення дистанційної освітньої діяльності, використання комп'ютерних і мультимедійних технологій, цифрових освітніх ресурсів в освітньому процесі, ведення документації навчального закладу на електронних носіях. Отже, на сучасному етапі розвитку освітньої діяльності готовність до ведення дистанційної освітньої діяльності – є обов'язковою вимогою до педагогічного працівника [9, с. 1].

Критерії оцінювання педагогічної компетентності викладачів – це показники, за якими здійснюється діагностування навчальної, навчально-

методичної, науково-дослідної, громадської і виховної діяльності, трудової дисципліни, етичних взаємовідносин між колегами, викладачами, студентами, випускниками, адміністрацією вищого навчального закладу.

У вищих навчальних закладах США оцінювання педагогічної компетентності викладачів здійснюється за такими критеріями: уміння зацікавити студентів вивчати навчальну дисципліну; науковий рівень і майстерність викладати навчальний предмет; широка обізнаність викладача з навчальною дисципліною, яку він викладає; менталітет і кругозір; якість викладання навчальної дисципліни і вміння організувати навчальний процес; уміння пояснити новий навчальний матеріал; ораторські здібності; уболівання за рівень і якість знань студентів; об'єктивність і вимогливість у процесі навчання; уміння доступно підготувати навчальний матеріал; використання додаткового матеріалу з навчального предмета; уміння уникати труднощів у вивченні навчальної дисципліни; чесність і справедливість у процесі діагностування якісного рівня знань студентів; наявність організаторських здібностей; взаємозв'язок зі студентами; уміння навчити студентів ставити запитання і вести бесіду; уміння розвивати критичне мислення у студентів і висловлювати власну думку; розуміння і повага до студента як до неповторної особистості; наявність педагогічного вміння допомагати студентам [3, с. 102-103].

Отже, для успішної роботи в системі дистанційного навчання викладач повинен опанувати наступні уміння: уміння самостійно опрацьовувати дистанційний навчальний курс; уміння визначати ефективність курсу за його змістом, структурою, способами подання навчального матеріалу; уміння працювати (як користувач) з Інтернетом, електронною поштою, у чаті, брати участь у телеконференції; уміння організувати прямий індивідуальний та інтерактивний зв'язок зі слухачами; уміння виявляти труднощі, що виникають у слухачів під час роботи з навчальним матеріалом в умовах дистанційного навчання; уміння кваліфікувати природу труднощів, що виникають у слухачів під час дистанційного навчання і надавати їм адекватну допомогу; уміння організувати зворотній зв'язок від слухачів і підтримувати його активність; уміння чітко планувати свої дії в спілкуванні зі слухачами в умовах і за допомогою засобів ІКТ; уміння однозначно, стисло та чітко висловлювати свої думки, поради, вказівки за допомогою письмових текстів [9, с. 6-7].

Висновки. Сьогодні ефективність виконання викладачем своїх функцій в умовах дистанційного навчання залежить від якості оволодіння ним знаннями, уміннями та навичками педагогічної діяльності характерними для цієї системи освіти, що в свою чергу зумовлює необхідність уведення до навчальних програм підготовки викладачів спеціальних курсів, які будуть спрямовані на напрацювання додаткових компетенцій, необхідних викладачу дистанційної освіти.

Викладач повинен володіти методикою проведення різних видів навчальних занять та контрольних заходів, бути обізнаним з критеріями і засобами контролю якості дистанційного навчання, на рівні користувача володіти програмним забезпеченням спеціального призначення для створення, збереження, накопичення та передачі веб-ресурсів, а також для забезпечення авторизованого доступу суб'єктів дистанційного навчання до цих веб-ресурсів, для організації навчального процесу та контролю за навчанням через Інтернет та локальну мережу [9, с. 3-4].

Результати аналізу основних умінь необхідних тьютору для успішної організації навчального процесу у подальшому можуть бути використані для розробки технології формування готовності викладача до педагогічної діяльності в умовах дистанційної освіти.

Література

1. Волкова Н. П. Особливості підготовки майбутніх учителів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації / Н. П. Волкова // Освіта Донбасу – 2010. – Вип. 3. – С. 14–24.
2. Енциклопедія освіти / головн. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Зварич І.М. Теоретичні і методичні основи оцінювання педагогічної компетентності викладачів США: навч. посібник. – К.: Фенікс, 2012. – 148 с.
4. Закотнова П.В. Подготовка преподавателей вуза к деятельности в системе дистанционного обучения: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Закотнова Полина Владимировна. – Омск, 2004. – 211 с.
5. Козак Л. В. Формування комунікативної компетентності майбутнього викладача дошкільної педагогіки і психології засобами тренінгу / Л. В. Козак // Теорія і практика компетентнісної освіти. – 2013. – Ч. 4. – С. 64–71.

6. Колос К. Р. Психолого-педагогічні передумови розвитку професійних компетентностей учителів в умовах дистанційного навчання / К. Р. Колос // Вісник Житомирського державного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 55. – С. 112–115.

7. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2011. – 486 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

8. Малярчук О.В. Викладач в системі дистанційного навчання / О.В. Малярчук // Педагогічний процес: теорія і практика : збірник наукових праць Київського університету імені Бориса Грінченка та Благодійного фонду імені Антона Макаренка. – 2009. – № 2 – С. 169–178.

9. Пінчук О. П., Манако А. Ф., Савельєва І. В. Науково-методичні рекомендації щодо використання педагогічними працівниками дистанційних форм навчання / О. П. Пінчук, А. Ф. Манако, І. В. Савельєва / ІТЗН НАПН України. – Київ, 2013. – 15 с.

10. Сисоєва С.О., Осадчий В.В., Осадча К.П. Професійна підготовка викладача-тьютора: теорія і методика: навч.-метод. посіб. / С.О. Сисоєва, В.В. Осадчий, К.П. Осадча / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. – Київ; Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2011. – 280 с.

11. Стукало О. А. Особистість викладача вищого навчального закладу у системі його професійної компетентності / О. А. Стукало // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. – 2010. – Вип. 155, Ч. 2. – С. 307–312.

12. Ясулайтіс В.А. Дистанційне навчання: метод. рекомендації / В.А. Ясулайтіс. – К.: МАУП, 2005. – 72 с.

13. Електронний ресурс. – Режим доступу : http://vio.uchim.info/Vio_20/cd_site/articles/art_1_20.htm